

ZELEŇ V MĚSTSKÝCH AGLOMERACÍCH

Bc. Lenka Juklíčková

Diplomová práce
2005

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací

Vložit oficiální zadání diplomové/bakalářské práce

Prohlašuji, že jsem na celé diplomové práci pracoval/a samostatně a použitou literaturu jsem citoval/a.

Ve Zlíně, 16. 06. 2005

.....

jméno diplomanta

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá významem a koncepcí zelených ploch v městských aglomeracích. První kapitola je průřezem urbanizačních plánů 20. století, které zasáhly do vývoje městských koncepcí se zdůrazněním na význam, rozsah a začlenění zeleně do plánů jednotlivých autorů. Další kapitola popisuje jednotlivé druhy zeleně, se kterými se setkáváme ve městech. Zelenému porostu v městských lokalitách musí být vyhrazena speciální péče, jelikož ta plní mnoho významných funkcí od ekologické až po psychologickou či sociální, což popisuje kapitola třetí. Poslední část se zabývá konkrétním řešením zeleně ve třech českých městech.

Annotation

This thesis work is concern oneself with importance town's green areas and their image in the town's agglomeration. The first chapter is short history of city planning in 20th century which were important for the city plans in the future. The important aspect is latitude and comprehension of the green tracts of discrete authors. The other chapter describes particular types of the green vegetation which include city milieu. Greenery in the town's surroundings has to have a special care because that is important for a lot of kinds of roles from bionomics to psychological or social which is describe in the chapter thtee. The last part of this diploma work is about theorem of servicing town's green.

OBSAH

ÚVOD	6
1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA	7
1.1 VÝVOJ URBANISTICKÝCH TEORIÍ A ZAPOJENÍ MĚSTSKÉ ZELENĚ	8
1.2 URBANIZAČNÍ PLÁN MĚSTA DLE E. HÉNARDA A E. HOWARDA	12
1.2.1 Realizace zahradních měst	13
1.3 LE CORBUSIEROVY VIZE	16
1.3.1 Le Corbusierovo město pro 3 miliony obyvatel	16
1.3.2 Le Corbusierovo zářící město	17
1.3.3 Le Corbusierovy koncepce funkcionalismu	18
1.3.4 Le Corbusierovy tři lidská zařízení	18
1.4 ZELENĚ V TEORII PRŮMYSLOVÉHO MĚSTA	19
1.5 LINEÁRNÍ MĚSTO	20
1.6 PÁSMOVÉ MĚSTO	21
1.7 DESURBANIZAČNÍ TEORIE	22
1.7.1 Decentralizované město E. Saarinen	23
1.8 SÍDLIŠTNÍ SOUSTAVY	23
1.8.1 Howardovy skupiny zahradních měst	24
1.8.2 Satelitní města	25
1.8.3 Městské buňky E. Gloedena	27
1.8.4 Paralelní města	28
1.9 URBANISTICKÉ REALIZACE 20. STOLETÍ	28
1.9.1 Canberra	29
1.9.2 Chandigarh	30
1.9.3 Brasilia	31
2 TYPOLOGIE MĚSTSKÉ ZELENĚ	33
2.1 PARKY	33
2.2 PARKOVÉ UPRAVENÉ PLOCHY	35
2.3 NÁBŘEŽÍ	35
2.4 STROMOŘADÍ, ALEJE	36
2.5 MĚSTSKÁ ZELENĚ S REKREAČNÍ FUNKCÍ	36
2.6 OCHRANNÁ ZELENĚ	36
2.7 OSTATNÍ MĚSTSKÁ ZELENĚ	37
3 ÚLOHA ZELENĚ V MĚSTSKÝCH AGLOMERACÍCH	38
3.1 PSYCHOLOGICKÝ KONTEXT	39
3.2 SOCIOLOGICKÝ KONTEXT	42
4 ZELENĚ DNEŠNÍCH MĚST	44
4.1 OTEVŘENÝ PROSTOR	44
4.2 PÉČE O ZELENĚ	46
ZÁVĚR	48
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	49
SEZNAM OBRÁZKŮ	50

ÚVOD

Zelené plochy jsou významnou součástí městského prostředí a plní řadu nenahraditelných funkcí. Tato diplomová práce se zabývá jak jednotlivými přístupy významných urbanistů a architektů 20. století, tak konkrétními aspekty vlivu zeleně na městské prostředí. Již jedna z prvních významných teorií, která ovlivnila budoucí vývoj budování měst, zahrnuje myšlenku začlenění zeleně do koncepce města velmi významně. Jedná se o teorii zahradního města. Další z teorií řeší spíše samotnou situaci města a okolní příroda je jen samozřejmou součástí dané lokality. Jednotlivé přístupy urbanistů se liší, ale to nic nemění na faktu, že zeleň musí mít svůj prostor v půdorysu města, jelikož jednoznačně zlepšuje životní prostředí v městských aglomeracích.

Stále probíhají vědecké výzkumy, které tento pozitivní vliv potvrzují. Je udivující jak rozsáhlý vliv má zeleň na městské obyvatelstvo. Nejedná se jen o to, že zkvalitňuje životní prostředí, ale ovlivňuje také naši psychiku a sociální chování. Sami se můžeme přesvědčit, že v parném letním dnu se nám lépe pohybuje městem, které je prorostlé parky, tak jak tomu je například v Liberci či Zlíně, než po sluncem rozžhaveném panelovém sídlišti.

Všichni jsme si vědomi, jak je užitečné se o zeleň ve městech starat, avšak v praxi se mnohokrát upřednostní komerční využití pozemků zelených ploch před poměrně náročným udržováním těchto prostor. Nekoncepčně řešený momentální finanční zisk jde tak na úkor kvalitního životního prostředí ve městech. O této problematice se hovoří. Jasná pravidla, která by chránila městskou zeleň, však vytyčena nejsou. A tak se stále na místech zelených ploch budují nové komerční objekty.

Patří k úrovni vyspělosti státu a jeho obyvatel si takovéto plochy chránit. Snad se tedy v blízké budoucnosti prosadí prostředky, které podpoří koncepční přístup k této problematice a vedle finančního zisku se postaví otázka dlouhodobé ztráty hodnoty jakou představuje například vzrostlý park.

1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Ve světě žije stále více lidí ve stále větších městech. Řada světových velkoměst již překračuje hranici 15 miliónů obyvatel a miliónová velikost města již není nic mimořádného. V některých hustě obydlených oblastech vznikají vzájemně srostlé skupiny měst a sídlišť a mizí v nich rozdíl mezi městským a venkovským osídlením. Problémy takovýchto kolosů jsou všeobecně známé. Hygienici a sociologové varují, že takovéto prostředí není zdaleka nejvhodnější pro život lidí. Koncentrace obyvatel ve městech – nazývaná urbanizací – neustále pokračuje a stává se jedním z nejtypičtějších projevů současné doby. Vzrůstá význam urbanismu, tedy toho, jak města představovat a dále rozvíjet tak, aby co nejvíce vyhovovala potřebám třetího tisíciletí (Hrůza, 1965).

Většina teorií, které se dnes objevují v praxi současné výstavby a přestavby měst vychází z reálných vývojových tendencí. Při srovnání budoucích měst s těmi současnými docházíme k závěru, že i dnes ne všechny domy či dokonce čtvrtě odpovídají potřebám počátku 21. století. Mnohé z nich nejsou dostatečně hygienicky vybavené, protože byly postaveny pro zcela jinou společnost s mnohem nižšími požadavky. Dopravní systémy kolabují. Ve starých čtvrtích chybí hygienické vybavení a podíl zelených ploch je ve zvláště hustě osídlených centrech měst nedostatečný (Hrůza, 1962).

Úroveň prostředí a jeho příznivé kulturní, společenské, estetické, přírodní, a také hygienické a mikroklimatické podmínky mají pro celou společnost, a pro obyvatele měst zvláštní význam. Vliv prostředí je jedním z faktorů, které působí na obyvatelstvo, na regeneraci jejich fyzických a psychických sil. Významnou složkou rozhodující o kvalitě životního prostředí je vedle staveb samotných také poměr k nezastavěné okolní ploše. Při své rozloze, která má někdy významný podíl na celkové ploše, tvoří tato prostranství významnou složku řešení i významné kompozice města (Hrůza, 1965)

Úpravy těchto ploch, jejich funkční využití, ozelenění a potřebné architektonické doplňky vytvářejí teprve zabydlené exteriéry měst, jejich ulic, náměstí a parků. S výsadbou zeleně získávají urbanistické koncepty měřítko pro člověka i důležité spojení s přírodou, která je nenahraditelnou složkou životního prostředí vůbec. Výsadba zeleně ve městech však není jen estetickým požadavkem. Zeleně vnáší do neživého prostředí staveb biologickou složku,

která příznivě ovlivňuje řadu hygienických hledisek a může snižovat popřípadě eliminovat mnohé nedostatky životního prostředí (Štencel, Souček, Šonský, 1983).

Zeleň je vzhledem k městské zástavbě ve velmi specifické situaci. Z urbanistického hlediska má však své racionální a nezpochybnitelné postavení. Materiálně vzato nemají zelené plochy v sídlech většinou komerčního využití. Leckdy se objeví názor, že udržovaná zeleň je zbytečný luxus, který si obec nemůže dovolit, protože je nutné přednostně investovat do jiných, „potřebnějších věcí“. Navzdory těmto materialistickým postojům je třeba hledat rozumná východiska, tak aby se ve městě skloubily všechny požadavky technické, estetické i hygienické. A tak existuje řada důvodů proč tyto plochy udržovat a dále rozvíjet. Některé poznatky o pozitivních vlivech vegetace ve městech jsou známy dávno, stále však probíhají výzkumy zvláště v oblasti sociologie a psychologie, které přinášejí nové a nové, leckdy překvapující výsledky o pozitivním vlivu vegetace v městských aglomeracích.

1.1 Vývoj urbanistických teorií a zapojení městské zeleně

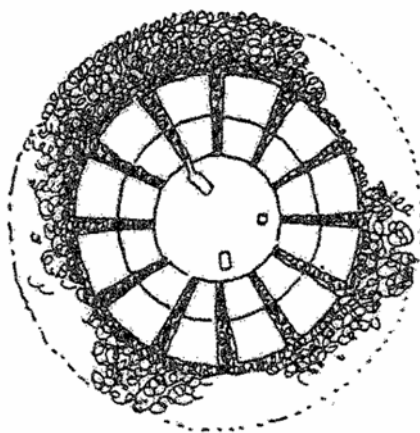
Po většinu doby své existence žil člověk v přírodním prostředí, obklopen stromy a vegetací. Ani v městech zeleň nechyběla a navíc – města byla malá a do přírody bylo velice blízko. V 19. století se začala obyvatelům evropských měst příroda vzdalovat. Vzhledem k průmyslové revoluci, se stále více lidí stěhovalo z vesnic do měst, kde hlavně díky průmyslu vznikaly nové pracovní příležitosti. Města rostla a zvětšovala se. Příroda se stala pro mnohé nedostupnou i vzhledem k přepravním možnostem 2. poloviny 19. století.

Otázka účelného zapojení zeleně do funkčního systému měst se tedy stává aktuální a v druhé polovině 19. století a v první polovině 20. století začínají vznikat studie, které se snaží tuto problematiku řešit. B. Fuchs ve své knize „Nové zónování“ píše: „Pro plánování města plyne, že plán zeleně má být komponován současně s vytvářením městských zón a dopravního skeletu. Dále má být tento plánovací záměr podložen průzkumem, aby se všechny přednosti krajiny náležitě uplatnily a byly pro kompozici i ekonomii města využity. Proto je nutné navrhnout určitý a záměrný systém městské zeleně, která tvoří plochy, ochranné zelené pasy, uliční a procházkové aleje s volbou stromů, podle

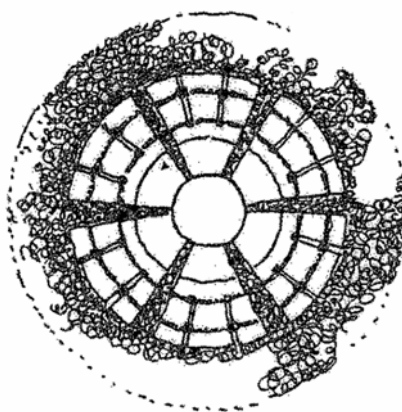
hygienických požadavků a přirozených společenských principů. Tak můžeme docílit přímého vlivu zeleně na čistotu městského ovzduší (Fuchs, 1967).

Ve 20. století, kdy se postupně zlepšovaly plánovací metody stavby měst, počal se hledat určitý systém stavby měst i městské zeleně. V prvním období „zahradních měst se užívalo zelených ploch, jako přírodních prvků bez systémové snahy. Se stále se rozvíjejícím útvarem kompaktního města vzniklo několik teorií o plánovitém rozložení zeleně v městské osnově. A to v buď o prstencovém vytváření zelených okruhů, nebo o klínovém vnikání zelených pásů až k centru města, a konečně o spojení obou posledně jmenovaných principů. S kruhovým půdorysem města pracují také urbanisté Eberstadt-Mohring-Petersen. Zeleň ke středu města však proniká v pravidelných klínech z okolní krajiny. Kombinaci obou zmíněných systémů využívá P. Wolf, který pracuje jak s prstenci zeleně, tak s klíny, které těmito prstenci prostupují.

Podle těchto zásad se sice žádné nové město nepostavilo, ale objevily se na mnoha plánech aplikace těchto principů. Teprve pokusy o nový koncept města z posledních let začínají měnit základní pohled na tvorbu městské zeleně. Při studiích vertikálního města z údobí mezi světovými válkami nedošla ještě zeleň k základnímu kompozičnímu uplatnění, nýbrž tvořila jen zužitkování volných ploch pro potřebu obyvatelstva. Při pomalu se měnícím názoru na město, podle kterého nemá již tvořit solitérní útvar v krajinném prostoru, nýbrž se má docela přirozeně, lineárním i prostorovým způsobem vkomponovávat do přírodního útvaru a obrazu, vzniká také nový názor na kompozici městské zeleně.

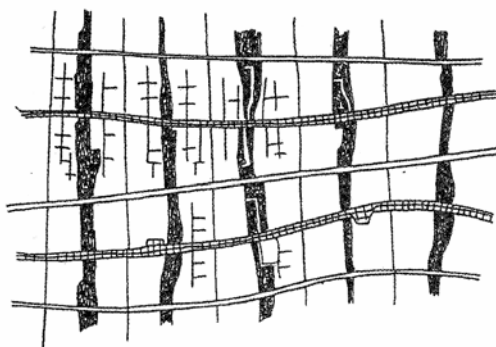

*Obr. 1 Eberstadt-Mohring-Petersen –
Klínové vnikání zeleně k centru města*

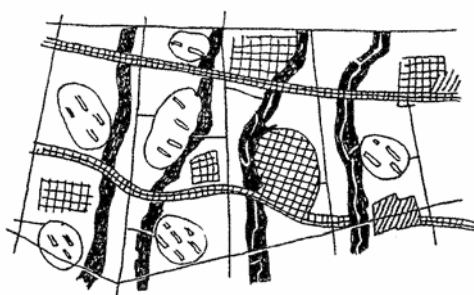

*Obr. 2 P. Wolf - kombinace
prstenců a klínů zeleně*

Tak vznikl ku příkladu námět Le Corbusierův při formulování jeho teorie o „sedmi dopravních cestách“ (v údobí let 1946 – 1952), které jsou kladeny přes respektovaný krajinný útvar. Tato myšlenka byla také základem kompozice indického města Chandigaru. V jiné studii „trojdimenzionálního urbanismu“ klade jmenovaný autor navrhované schéma do krajinného obrazu ještě výrazněji.

*Obr. 3 Le Corbusier – Teorie o sedmi
dopravních cestách*

*Obr. 4 Le Corbusier – Teorie o sedmi
dopravních cestách*

Jiný pokus o záměrné rozložení zeleně přináší pokus o zónování města z hlediska vztahů mezi pracovištěm a sídlem. Zeleň zde vytváří izolační a ochranné pásy, výrazně rozložené a kompozičně stejné kvality jako ostatní území.“ Tyto dva pokusy naznačují některé z principů, kterých je možno využít při nové kompozici města se záměrným plánem zeleně. Základním prvkem kompozice by byla zóna s doprovodem zeleně. Zóna se tudíž skládá z obytné části se zelení městskou a z části výrobní s izolační a vlastní zelení. Z jednotlivých zón různé velikosti a různých druhů se skládá vlastní městská kompozice. Zóny jsou navzájem spojeny základním dopravním skeletem a vzájemně odděleny izolačními pásy. Zeleň je stálým průvodním článkem pracoviště a městského sídla a má vliv na psychologii i duševní rozpoložení jeho obyvatel“ (Fuchs, 1967)

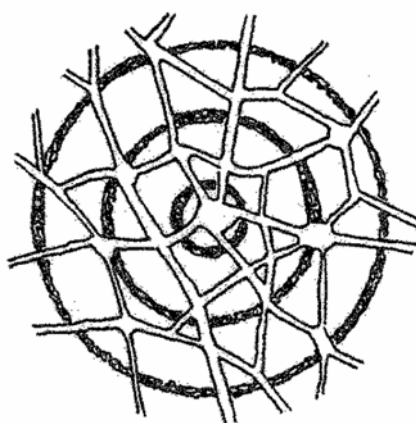
Druhá. polovina 19. století a první polovina 20. století přinesla kromě rozvoje velkoměst a myšlenky zahradních měst a průmyslových sídlišť také řadu dalších koncepcí, které se velmi radikálně distancují od tradičních sídelních forem. Mnohé návrhy hledají nové půdorysné formy a nové funkční uspořádání. Některé formy zamítají soustředěné osídlení vůbec (Hrůza, 1965).

Následující kapitoly nepojednávají o uceleném výčtu teoretických přístupů, ani se nezabývají detailně funkčním členěním města, řešením dopravy a komunikací a uspořádáním jednotlivých městských částí. S výjimkou kapitoly „teorie zahradního města“, kde zeleň hraje primární význam v koncepci návrhu, je pozornost zaměřena na hlavní téma této práce - zeleň v městských aglomeracích.

1.2 Urbanizační plán města dle E. Hénarda a E. Howarda

Eugène Hénard byl začátkem 20. století hlavním architektem města Paříže. Dne 14. října 1910 přednáší na konferenci o výstavbě měst úvahu na téma Města budoucnosti. Autor se zamýšlí nad vlivem rozvoje vědy a techniky na budoucí město a formuluje většinu zásad, které jsou dnes připisovány Le Corbusierovi – dopravu ve více úrovních, zrušení tradiční ulice, domy ze železobetonu, i letadla přistávající na rovných střechách, které jsou zároveň využívány jako zahrady. Popis města budoucnosti doplňuje Hénard zobrazením příčných řezů ulic s dopravou ve více úrovních.

E. Hénard se ve svých studiích zabýval také významem a zakomponováním městské zeleně do půdorysu města. Prstence zeleně, které odstředivě v pravidelných intervalech obepínají město, dávají řád nepravidelné osnově městských ulic.

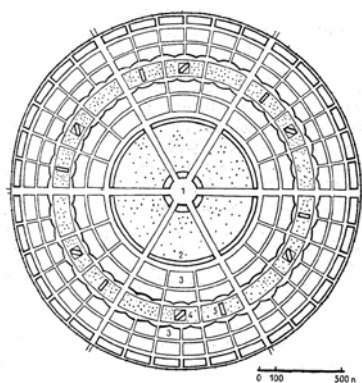
*Obr.5 Hénard - Prstence zeleně
v nepravidelné osnově města*

Na konci 19. století vychází v Anglii kniha E. Howarda nazvaná „Zítřek. Pokojná cesta ke skutečné reformě“, která se stává skutečným podmětem pro hnutí zahradních měst, které se rychle šíří se svými zastánci i zarytými odpůrci nejen v Anglii, ale napříč celou Evropou. E. Howard vyjádřil myšlenky, které byly novým impulsem v době, kdy se obyvatelé hromadily ve stále větších, nezdravějších a ošklivějších velkoměstech.

Vzhledem k majetkově-vlastnickým otázkám je podle E. Howarda ideální stav, pokud zahradní město založí soukromé sdružení, nebo skupina osvěcených jednotlivců. Vzhledem

k urbanistickým představám se autor snaží překonat rozdíly mezi městem a venkovem a přetvoření celé soustavy osídlení výstavbou zahradních měst. Je znám jako diagram tří magnetů – města, venkova a nové formy osídlení.

Pokud se týká řešení jednotlivých zahradních měst má Howard představu kruhového a geometricky pravidelného půdorysu, který je velmi schématický a opírá se o starší vzory. Na vnějším obvodu města se nachází průmyslová zóna.

*Obr. 6 E. Howard – Ideál
zahradního města*

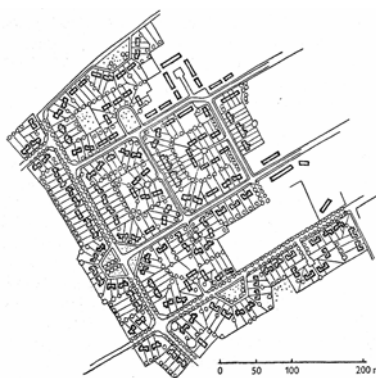
Žádné zahradní město nebylo podle této architektonické představy postaveno. Celé hnutí vycházelo především z celkových Howardových zásad omezení velikosti měst a počtu jejich obyvatel, vlastnictví půdy městem, zachování zelených izolačních pásů mezi městy a dostatku zeleně uvnitř zastavění. Zcela opomenuty byly myšlenky o vytvoření městských soustav (Hrůza, 1965).

1.2.1 Realizace zahradních měst

Ohlasy Howardovy knihy byly mimořádné. Rok po vydání knihy vznikla asociace zahradních měst. V roce 1913 je založena Mezinárodní federace zahradních měst a plánování měst, která existuje dodnes jako nejstarší mezinárodní organizace pro otázky bytové výstavby a urbanismu pod názvem Mezinárodní federace pro bydlení a územní plánování. V roce 1920 Asociace definovala pojem zahradní město jako město, které je určeno pro zdravé bydlení a průmysl a má rozměry, které umožňují plný rozvoj společenského života, avšak tyto rozměry nepřekračuje. Zahradní město je obklopeno

pásem zemědělské půdy, všechny pozemky jsou vlastnictvím veřejnosti nebo jsou pro obec vyhrazeny.

Severně od Londýna vzniklo v roce 1903 první zahradní město Letchworth, dále v roce 1906 sídliště Earswick v Yorku a v roce 1906 známé londýnské zahradní předměstí Hampstead. Po první světové válce vzniklo nedaleko Londýna zahradní město Welwyn, které předjímá poválečná řešení satelitních měst. Idea zahradních měst ovlivnila také výstavbu probíhající po druhé světové válce takzvaných „nových měst“ - satelitů kolem Londýna a dalších velkých anglických měst.

*Obr. 7 Severozápadní část
Letchworthu*

Zemí, ve které měly myšlenky zahradního města velký ohlas, bylo Rusko. V. A. Vesmin řešil již v roce 1911 projekt zahradního sídliště Nikolskoje u Moskvy. V roce 1912 vypracoval V. N. Semenov projekt prvního zahradního města v Rusku u stanice Prozorovskaja asi 40 km od Moskvy. Zajímavý pravidelný půdorys je prostoupen souvislou soustavou parkových pásů ve směrech radiál a okruhů a počítá pouze s 15% zastavění pozemků. V roce 1913 je v Rusku založena Společnost zahradních měst, která se stává s jedenácti jinými zeměmi zakladatelem Mezinárodní asociace zahradních měst a plánování měst a v roce 1915 dokonce vypisuje soutěž na řešení zahradního města Jelici u Petrohradu. V Rusku našla zřejmě idea zahradních měst velký ohlas také proto, že odpovídala tradičním rysům výstavby ruských měst. I největší ruská města se vždy vyznačovala volnějším zastavěním izolovanými nižšími domy, dostatkem zeleně i na jednotlivých parcelách, nižšími hustotami, pravidelnými půdorysy se širokými přímými ulicemi.

V Německu je prvou předzvěstí myšlenky zahradních měst úvaha „Nová obec“ od Theodora Fritsche, která vyšla v roce 1897 a líčí prudký rozvoj měst. Myšlenka zahradních měst našla v Německu ohlas především ve stavbě továrních sídlišť. Nejblíže původní myšlence bylo Hellerau, založené v roce 1908 asi 6 km od Drážďan.

Idea zahradního města proniká v meziválečném období i do dalších zemí. Ve Francii se stal populární termín „cités – jardins“ do té míry, že Le Corbusier nazývá i své věžové město „cité – jardin verticale“. Většinou se však i ve Francii, obdobně jako v jiných zemích, stavěla jen zahradní předměstí.

Ve Spojených státech byl v roce 1928 prvním pokusem o výstavbu sídliště podle principů zahradního města Radburn u New Yorku, který měl mít 25 000 obyvatel. Velmi zajímavá urbanistická koncepce je návrhem H. Wrighta a C. S. Steina. Projekt však v roce 1929 zastavila hospodářská krize. Výrazným projevem vlivu koncepcí zahradního města byla takzvaná Greenbelt Towns – města v zelených pásích – ve třicátých letech.

Také v Čechách a na Slovensku měla myšlenka zahradních měst značný ohlas. Byla založena společnost pro zahradní město a již v roce 1911 se konala v Praze a Hradci Králové výstava zahradních měst. V praxi nalezneme tento ohlas v některých drobných sídlištích v Lounech od Jana Kotěry, Mostě od F. A. Libry a i Liberec se snaží tuto myšlenku zakomponovat do charakteru města. V Praze se pak jedná o Ořechovku a Spořilov.

Je zajímavé porovnat projekty zahradních měst z jednotlivých zemí. Výrazně se v nich projevují tendence, které byly v dané zemi v hlavním myšlenkovém a estetickém proudu. Anglická řešení jsou střízlivě malebná. Ruské projekty velmi výrazně navazují na klasicistní tradici s jasně členěnými půdorysy. Německé návrhy vyjadřují tehdejší nadšení pro malebná nepravidelná řešení. Francouzské projekty jsou typické svými složitými ornamenty křivek a přímek. Ve Spojených Státech se pak projekty blíží anglickým řešením, ovšem vynikají větším racionálním řešením a zpracovaností komunikační sítě a dopravy. V Čechách se zahradní předměstí snaží o spojení celkové vázanější kompozice s volnější skladbou vlastního zastavění.

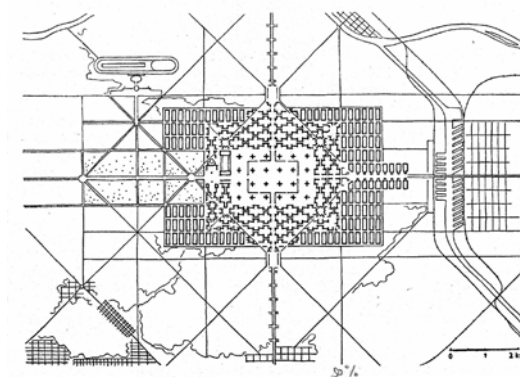
Hodnocení zahradních měst jsou různá. V teoretických pracích jim nelze upřít pokrokové a novátorské myšlenky, avšak i při velké shovívavosti k původním záměrům, je opravdových zahradních měst realizováno nemnoho. I přes odchylky od původních záměrů mají realizace inspirované tímto hnutím nesporně kladný vliv na řešení urbanistických myšlenek, uvolnění zástavby, snahám o limitování velikosti měst. Dále do popředí vystoupily hygienické nároky a zdůraznil se význam zeleně v obytném prostředí. I v dnešních urbanistických návrzích lze nalézt odkaz této myšlenky. Nadčasovou hodnotou myšlenky zahradních měst je totiž fakt, že není spojována s žádným konkrétním řešením jeho půdorysu (Hrůza, 1965).

1.3 Le Corbusierovy vize

Francouzský architekt, urbanista, teoretik architektury a stavby měst Le Corbusier, vlastním jménem Jeanneret Charles-Edouard, dokázal obzvláště výrazně vyjádřit nové koncepty své doby, které byly přijaty jeho současníky jako výraz jejich vlastních snah a nadchly i jeho následovníky. Jeho rozsáhlé dílo snad nejúplněji vyjadřuje vývoj téměř všech nových myšlenek západoevropské architektury a urbanismu 20. století a to i včetně omylů, které nemohly nebýt průvodním jevem této složité doby (Hrůza, 1965).

1.3.1 Le Corbusierovo město pro 3 miliony obyvatel

V roce 1922 předkládá významný francouzský architekt a urbanista Le Corbusier spolu s Pierrem Jaenneretem na pařížském Podzimním salónu velkolepou vizi soudobého města pro tři miliony obyvatel, jehož centrum tvoří vysoké věžové domy. Půdorys města má pravidelnou, centrální a symetrickou kompozici. Do města se vstupuje triumfálními oblouky, veřejné budovy mají kopule a základem kompozice jsou dlouhé a přímé ulice. Le Corbusier řeší ve svém návrhu silnice ve více úrovních a vzhledem k zastavění centra věžovými domy, které slouží administrativě dochází k rozšíření plochy zeleně kolem nich. V návrzích tohoto autora má obecně zeleň velký prostor a tvoří významnou složku celé koncepce. tři miliony obyvatel mají být rozmístěny tak, že v samotném městě měl žít jeden milion obyvatel a dva miliony obyvatel v zahradních městech v okolí.

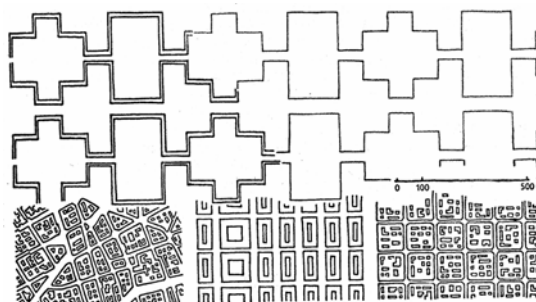

*Obr. 8 Le Corbusier – Město pro 3mil.
obyvatel*

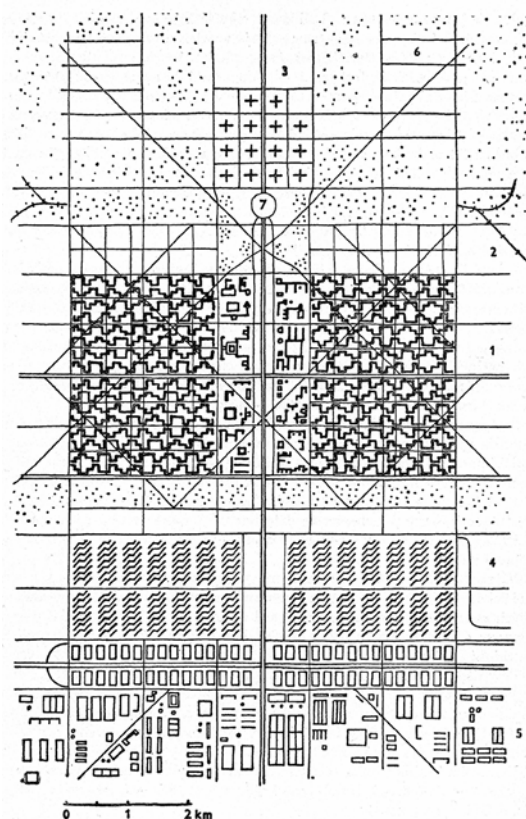
Tuto svou koncepci Le Corbusier aplikoval na návrh přestavění centra Paříže. Těsně vedle Louvru, Tuilerii a Champs Ellysées se tyčí 220 metrů vysoké šedesátipatrové věžové domy obchodního centra, obklopené parky (Hrůza, 1965).

1.3.2 Le Corbusierovo zářící město

Další koncepci nazvanou „zářící město“ navrhl Le Corbusier počátkem 30. let a je považována za jeho nejvýznamnější urbanistickou vizi. V půdorysu se zachovávají prvky symetrie a geometrie. Půdorys však není centrální a je pro něj naopak charakteristické paralelní řazení jednotlivých funkčních zón kolmo na příčnou osu. V knize zářící město znovu opakuje myšlenky, že je třeba uvolnit centrum měst zvýšením hustoty, které zkrátí vzdálenosti. V souvislosti s věžovými městy Le Corbusier hovoří o „vertikálních zahradních městech“ či „vertikálních lineárních městech“. Prosluněné věžové město má dopravu řešenou na více úrovních (Hrůza, 1965).

*Obr. 9 Poměr zastavění zářícího města s
Paříží, New Yorkem a Buenos Aires*

Obr. 10 Le Corbusier – Zářící město

1.3.3 Le Corbusierovy koncepce funkcionalismu

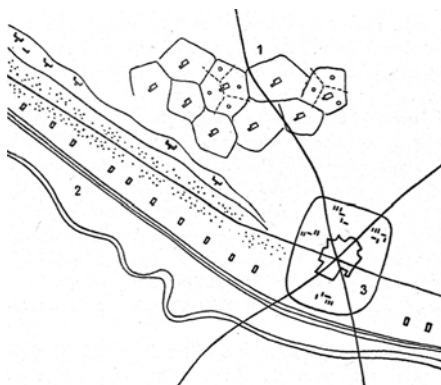
V roce 1927 Le Corbusier v pěti bodech formuloval teoretickou a uměleckou podstatu funkcionalismu. Dva z těchto bodů se týkají právě zeleně. Autor uvádí, že domy budou stát na podporách. Stavby tím budou odděleny od zemní vlhkosti a zastavěný terén zůstane zahradou, která proběhne pod domem. Další možnost rozšíření zeleně vidí na rovných střechách domů, kde vzniknou střešní zahrady. Tyto prostory bude možno obývat jako terasu nebo zahradu, která umožní bujnou vegetaci a tím se i ze střechy stane atraktivní prostor domu. Všeobecně znamenají střešní zahrady pro město znovuzískání zastavěné plochy (Srový, 1987).

1.3.4 Le Corbusierovy tři lidská zařízení

V letech druhé světové války Le Corbusier spolu s kolegy sdruženými ve skupině ASCORAL publikoval pojetí sídelní soustavy „tří lidských zařízení“. Vychází z významu

čtyř komunikačních prostředků – dopravy pozemní, vodní, železniční a vzdušné. Sídlní soustavu v poválečné obnově měst charakterizuje jako:

- sídlní jednotka zemědělské výroby (výživa)
- lineární město průmyslové (výroba)
- radiálně okružní město směny (vláda, myšlení, obchod, distribuce)¹

Obr. 11 Le Corbusier – Tři lidská zařízení, 1) zemědělské sídliště, 2) lineární průmyslové město, 3) centrální město

Tato tři lidská zařízení, ovlivňující činnost moderní společnosti, vedou k revizi dnešního využití půdy a k rozumné a účinné klasifikaci center. V plánech měst by se mělo dodržovat lidské měřítko pod heslem „slunce, prostor, zeleň“, kde by měl být stanoven poměr mezi zastavěným a volným územím. Le Corbusier obhájí myšlenku lineárního průmyslového města tím, že se osídlení přiblíží více přírodě a venkovskému životu, zmenší se vzdálenosti mezi bydlištěm a pracovištěm a účelně se rozmístí společné vybavení (Hrůza, 1965).

1.4 Zeleň v teorii průmyslového města

Ucelený návrh průmyslového města pro 35 000 obyvatel detailně propracoval na přelomu 19. a 20. století francouzský urbanista Tony Garnier. Ač se jedná o návrh průmyslového města, při jehož představě si zřejmě zeď příliš nepředstavíme, zakomponoval T. Garnier do svého návrhu detailně i tuto složku. Jednotlivé segmenty města jsou členěny pásy zeleně, do kterého je například umístěno zdravotnické zařízení. Centrum města také obepíná souvislý pás zeleného porostu.

*Obr. 12 T. Garnier – Průmyslové město pro
35 000 obyvatel*

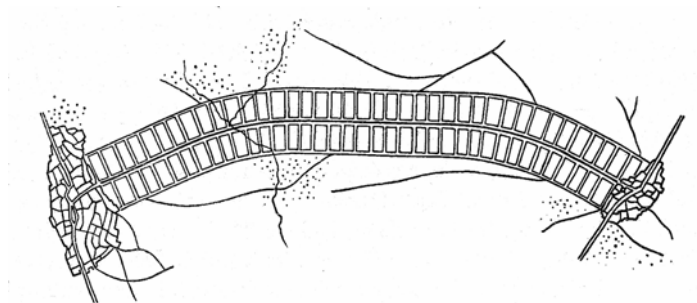
Garnierův návrh průmyslového města je nesporně důležitým mezníkem ve vývoji urbanismu. Jasná skladba jednotlivých složek města předjímá mnohem pozdější koncepce funkcionalistů. Budovy jsou navrženy ze železobetonu, mají rovné střechy bez říms se zahradami, jsou na pilotách a mají průběžná pásová okna i celé zasklené střechy. Jestliže Howardovo zahradní město má zeleň především na pozemcích jednotlivých soukromých domů, pak Garnierovo město, které by mohlo být stejným právem označeno za zahradní, má veškerou zeleň volně přístupnou pro všechny obyvatele (Hrůza, 1965).

1.5 Lineární město

V 80. letech 19. století přichází se svou koncepcí lineárního města španělský inženýr Arturo Soria y Mata. Tento návrh ve své době dosahuje téměř popularity Howardova zahradního města. Jeho myšlenka je novátorská a těžko bychom hledali předchůdce, na kterého autor navazoval. Pokud taková lineární sídla v minulosti vznikla, byla ovlivněna danými geografickými podmínkami, jako jsou toky řek, údolí apod.

S. y Mata promýšlí koncepci města v souvislosti se způsobem dopravy, která je dominantním prvkem při výstavbě měst. Podle jeho vize musí města mít podélnou lineární formu, kterou doprovází kolejová trať zajišťující přepravu lidí i zboží. Takovéto řešení shledává jako nejekonomičtější z hlediska přesunu zboží i časově optimální z hlediska transportu lidí. To co autor považoval za stěžejní myšlenku se nakonec ukázalo jako

neekonomické řešení, protože nízká hustota zalidnění by nevytížila hromadnou dopravu a veřejné služby by se vzhledem k velkým vzdálenostem staly poměrně špatně dostupné.

Obr. 13 Soria y Mata –Lineární město mezi dvěma existujícími centrálními městy

Podle koncepce S. y Maty náleží 1/5 území města pro obydlí a 4/5 pro zeleň. Domy jsou vzájemně oddělené a ke každému náleží zahrada pro pěstování zeleniny i pro rekreaci. Každý pozemek by měl výměru cca 400 metrů čtverečních a jeho zástavba by byla limitovaná 1/5 plochy. Domy mají mít zajištěný dostatečný odstup od komunikace.

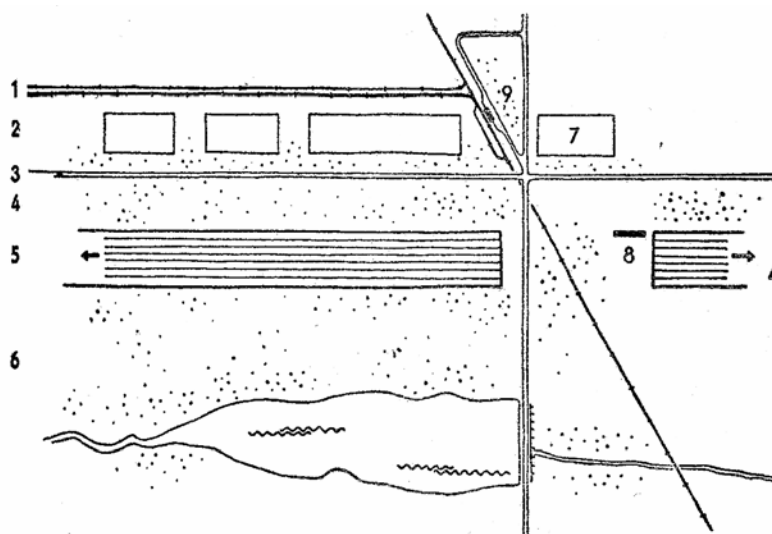
Podle těchto myšlenek začalo sdružení C.M.U. stavět první a jediný úsek plánovaného 50 km dlouhého lineárního města u Madridu. Projekt skončil po vybudování 5200 metrů. Žádné lineární město nebylo jako celek plánovitě postaveno, avšak Soria y Marta vystihl vliv dopravy na osídlení, jehož čas teprve přijde (Hrůza, 1965).

1.6 Pásmové město

Důležitou součástí vývoje nových teorií osídlení jsou ruské koncepty 20. a počátku 30. let. V této době vznikla teorie Miljutinova „pásmového města“. Základem autorovy myšlenky je dosažení úzkého vztahu mezi bydlením, společným vybavením, dopravou a výrobou, které jsou kladeny v paralelních pásmech vedle sebe. Cílem tohoto návrhu je racionální uspořádání vztahů jednotlivých funkčních složek osídlení a zejména bydliště a pracoviště. Pohyb nesměruje podél pásu, ale kolmo na tento pás mezi jednotlivými funkčními složkami. Miljutin se nesnaží vytvořit do nekonečna se rozpínající pás města, ale hledá optimální řazení jednotlivých složek (Hrůza, 1965).

Miljutinovy zásady pásmového města jsou členěny do šesti základních funkčních zón, kde výroba je soustředěná do jedné lokality, obyvatelná část vede paralelně s pásem výroby, kolem kterého vede železnice, v největší vzdálenosti 500 metrů, hospodářskozemědělské území se nachází za obytným pásmem, školy a veřejné stavby jsou situovány v mezilehlém pásmu zeleně a léčebná zařízení se nacházejí mimo město (Syrový, 1987).

Oddělení obytného pásma od výrobního pásmem zeleně je poměrně šťastným řešením, neboť ten má svůj důležitý hygienický a psychologický význam a ne všechny koncepce takto vhodně tuto problematickou otázku řeší.

Obr. 14 N.A. Miljutin – Pásmové město Magnitogorsk,
1) železnice, 2) průmysl, 3) komunikace, 4) izolační zelený
pás, 5) obytné pásmo, 6) rekreace a park, 7) komunální
zařízení, 8) správní centrum, 9) nádraží

1.7 Desurbanizační teorie

Tyto koncepce počítají s úplným popřením bytí i malých měst a s rozptýlením osídlení do jednotlivých sídlišť a osad. Zejména utopisté jen výjimečně připouštěli možnost zachování měst. Koncem 19. století našla myšlenka úplného popření měst podporu v anarchistickém hnutí, jehož teoretik P. A. Kropotkin vybízí dělníky: „Zbudujte továrnu a dílnu v blízkosti svých polí a zahrad a pracujte tam“. Bruno Taut nazýval město kamennou poustinou.

Mnozí další autoři pracovali na návrzích desurbanizačních koncepcí, jenž byly většinou spjaté s řešením komunikací a dopravy, které formují budoucí podobu sídel. Tyto představy jsou také formovány vizionářskými představami technických možností, kdy fyzický kontakt nebude bezpodmínečně potřebný ke komunikaci (Hrůza, 1965).

1.7.1 Decentralizované město E. Saarinen

Kromě desurbanizačních teorií architektů 20. let byla zpracována i řada dalších koncepcí, které uvažovaly o nezbytnosti uvolnění kompaktních měst. Významný finský architekt Eliel Saarinen hledal možnosti řešení města v jednotlivých poloautonomních útvarů. Náznak takového řešení lze hledat v plánu Talinu z roku 1913 a Helsinek z roku 1918. Jeho návrhy jsou důležitou etapou v představách o struktuře velkoměsta a bývá označován za předchůdce satelitních měst. Jeho vizí je „organická decentralizace“ velkých měst, pro niž hledá analogie zejména v uspořádání organismů a buněčné struktuře živé hmoty.

Obr. 15 E. Saarinen – Schéma organické decentralizace města po desetiletích

Konečným cílem decentralizovaného velkoměsta má být organické seskupení nových nebo přestavěných obcí, uspořádaných podle nejlepších zásad moderní stavby měst, kolem původní centrální části města. V tomto seskupení každá jednotlivá obec decentralizovaného velkoměsta se stane malým městem, obklopeným přírodou. Předpokládá, že se tímto procesem plocha města zvětší na dvojnásobek. Přibližně polovina rozlohy bude zastavěna a polovina bude určena pro zeleň. Jedná se nesporně o dobrou a realizovatelnou koncepci, jejíž uplatnění by odlehčilo většině velkých měst (Hrůza, 1965).

1.8 Sídlištní soustavy

Společně s urbanistickými koncepcemi jednotlivých měst se rozvíjely také širší koncepce sídlištních soustav, které hledaly optimální vztah mezi více sídlištními celky. Právě

v počátcích kapitalismu se rozvíjejí tyto tendence, kdy je potřeba města zapojit do propojenější soustavy ekonomických vazeb. S představou celých sídelních soustav přichází již E. Howard v teorii zahradních měst, který si jistě nepředstavoval, že jeho vize bude zdeformována na výstavbu vilových předměstí. Na počátku 20. století však vznikaly další koncepce sídlištních soustav, které vycházely z jiných teoretických předpokladů (Hrůza, 1965).

1.8.1 Howardovy skupiny zahradních měst

S představou celých sídelních soustav jsou spojeny počátky hnutí zahradních měst. E. Howard věnoval zvláštní kapitolu skupinám měst a požadoval řešení a výstavbu celých městských skupin. Teprve výstavba skupin měst na půdě, která náleží do společného vlastnictví, umožňuje podle E. Howarda plné uplatnění myšlenky zahradních měst. Každý obyvatel by žil v obou městech – menším i ústředním, a požíval by všech výhod plynoucích z velkého a krásného ústředního, zároveň pak veškeré příjemnosti venkova – pole, zeleň kolem domu, lesy, úhledné zahrady a sady.

Obr. 16 E. Howard – Skupiny zahradních měst

Howard si představoval, že ústřední město by mělo 58 000 obyvatel a po jeho obvodu by bylo seskupeno šest měst po 30 000 obyvatel. Maximální vzdálenost měst by byla 15 km a měla by být překonána za 20 minut. Jeho koncept podle něj tak řeší přetíženost městské dopravy lépe než dnešní velkoměsta. Na počátku 20. století však vznikaly další koncepce sídlištních soustav, které vycházely z jiných teoretických předpokladů (Hrůza, 1965).

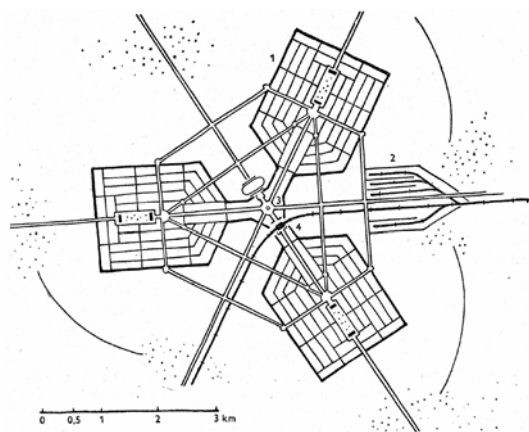
1.8.2 Satelitní města

Howard položil základy nejen teorii zahradních měst, ale i velmi rozšířené a stále aktuální urbanistické teorie satelitních měst. Termín „satelitní město“ bylo poprvé použito roku 1915 Američanem G. R. Taylorem, kterými označoval předměstí velkých měst a nová sídliště amerických průmyslníků. V té době se objevuje požadavek, aby se součástí územního plánu města stalo i okolí města, které se dnes nazývá zájmovým územím města. Anglický urbanista R. Urwin označuje satelitní města jako aplikace myšlenky zahradních měst na předměstí. Předpokládá, že by velké město mělo být organizováno jako seskupení jednotlivých vymezených částí, které při svém růstu vytvářejí další satelitní města, z nich každé bude územně oddělenou obcí, která bude mít vlastní plochy pro rozvoj, zeleň i izolační zelený pás. Taková samostatná předměstí a satelitní nebo zahradní města vytvoří příznivé podmínky pro uspokojování všech potřeb svých obyvatel.

V návrzích satelitních měst byl zdůrazňován zejména význam zelených pásů, tvořících přehradu dalšího živelného územního růstu a zároveň oddělujících centrální město od satelitů. Zprvu byly izolační pásy kolem měst uvažovány jako zemědělská půda nebo zeleň. Američan Robert Whitten však předpokládá ve svém návrhu z roku 1923, že tyto pásy mohou být široce využity pro různé potřeby města, jako jsou parky, komunikace, hřiště, přírodní rezervace, golfové a jiné kluby, soukromé statky, hřbitovy, vodní nádrže, filtrační pole, letiště, instituce s velkými pozemky apod. Další úvahy vedly od rozdělení podle funkce, vzdálenosti od centrálního města, po rovnoměrné rozmístění na obvodu kružnice kolem centrálního města.

P. Wolf uvažuje o odlehčení přehuštěných velkoměst, a hodnotí čtyři možnosti přesídlení

- do malých venkovských měst
- do existujících zemědělských obcí
- do nových zemědělských obcí v okolí města
- nejlépe do satelitních zahradních měst

*Obr. 17 P. Wolf – Skupina zahradních
satelitních měst, 1) tři obytné čtvrti,
2) průmysl, 3) spol. centrum, 4) nádraží*

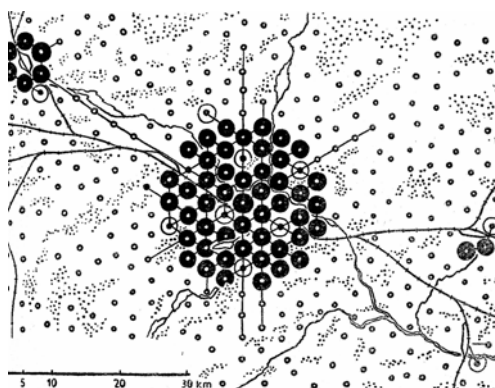
Nově zakládaná satelitní města budou řešena tak, že se nedaleko železnice založí najednou 3 – 4 zahradní města podle Howardova vzoru se zastavěním 1/3 území a ponecháním 2/3 pro zemědělství. Tím vznikne naráz velkoměsto pro 100 000 obyvatel. Skupina tří až čtyř měst bude mít uprostřed společné společenské centrum s veřejnými a kulturními budovami. Tyto nové útvary by tedy slučovaly výhody velkoměsta s přednostmi měst malých. Pracoviště a průmysl jsou situovány na východě ve směru převládajících větrů. Na konci 20. let již byly zformulovány všechny principy satelitních měst, se dodnes jen různě obměňují a obohacují na základě zkušeností z jejich praktické aplikace. Dnes se hovoří o dvou základních konceptech. Anglická satelitní města - zejména v případě Londýna - jsou obvykle řešena ve vzdálenosti 40 – 50 kilometrů a mají již charakter samostatných městských celků. Skandinávský model má satelitní města vzdálená 10 – 20 kilometrů a na mateřské město mají daleko silnější vazby.

Úspěšné zvládnutí vztahů města a jeho zájmového území je řazeno mezi základní úkoly územního plánování měst, přičemž samo vymezení zájmového území není jednoduchým problémem. Zájem o okolí města vedl ovšem někdy k dojmu, že je jeho hlavní funkcí poskytnout vhodné plochy pro velká komunikační a inženýrská zařízení, pro energetická centra a výrobu, která nemůže být z hygienických důvodů ve městě. Ukazuje se však, že dominantní funkcí zájmového území je přece jen vytvoření podmínek pro rekreaci obyvatel, což se musí projevit v intenzitě jeho využití a má své důsledky i pro rozmisťování a dimenzování satelitních měst (Hrůza, 1965).

1.8.3 Městské buňky E. Gloedena

Na počátku 20. století se objevily i další teorie, které řešily soustavy měst. V konceptu soustav zahradních měst zaujímá centrální město dominantní postavení. Paralelně však vznikaly studie, které řešily soustavu městských sídlišť z nichž žádné nemá dominantní úlohu. Tyto teorie by například řešily oblasti velkých průmyslových zón.

Výrazným teoretickým projektem byly městské buňky Ericha Gloedena, který se soustředil hlavně na problematiku dlouhého dojíždění a špatného spojení mezi bydlištěm a pracovištěm. Řešení vidí ve vytváření městských buněk – kruhových sídlišť počtem 100 000 obyvatel, kde by bylo možno zajistit dosažitelnost pracoviště do 10 až 15 minut. Průměr buňky by byl 2 500 metrů. Vzdálenost center sousedících buněk by byla 3 kilometry a osídlení by se skládalo z různých velkých skupin těchto buněk. Osobní doprava by zajišťovala pouze vzájemné spojení buněk a jejich skupin.

*Obr. 18 E. Gloeden – Schéma
sídelní soustavy*

V Gloedenově představě ideální buňky je v centru výrobní a správní zařízení, restaurace a zábavní zařízení. Kolem jsou seskupeny obytné domy až k obvodu dosažitelnému za 10 – 15 minut. Nejzdravější bydlení je na vnějším obvodu mimo ruch a v přímém sousedství s lesním a lučním pásem. Který obepíná všechny městské buňky v šířce nejméně 500 metrů a obsahuje rekreační a sportovní zařízení. V zelených plochách by byly také školy, sloužící vždy dětem z přiléhajících výsečí sousedních buněk. Některá základní společná zařízení by byla ve všech buňkách, základní funkce by se však vzájemně lišily, takže by byly buňky obchodní, správní, bankovní, dopravní, zemědělské i průmyslové.

Nereálnost této představy je jasně zřejmá z pohledu společenského, hygienického i provozního. Pracoviště uvnitř buněk by neměla možnost dalšího rozvoje, a v průmyslové oblasti je takové řešení vůbec nepřijatelné (Hrůza, 1965).

1.8.4 Paralelní města

Zvláštním případem řešení sídelních soustav jsou návrhy sídelních soustav jsou návrhy „paralelních měst“, které se rozvíjely v druhé polovině 20. století a byly ovlivněny návrhem „paralelní Paříže“. Jedná se o návrh, kdy místo soustavy satelitních měst soustředit novou výstavbu do velkého obytného útvaru asi pro 600000 obyvatel ve vzdálenosti 50 kilometrů, kde by se soustředily administrativní budovy a mezinárodní instituce.

S touto představou již dříve však pracoval Vladimír Zákrejs, který se věnoval budoucímu vývoji Prahy. Autor kritizuje představy o nekonečném růstu města, kdy další nárůst zejména průmyslu může uškodit historickým hodnotám hlavního města. Řešení situace vidí ve výstavbě velkého průmyslového města na východě Prahy, kde jsou vhodné podmínky pro situování průmyslu – volné rovné plochy, železniční tratě, přístavy na Labi a budování kanálů.

Tak se oddělí reprezentativní a kulturní složka od průmyslové. Tato dvě města vytvoří dva středy pro soustavy měst přilehlých, kde při spojnicích vznikne možnost vybudování dokonalých osad ve volné přírodě s možností zdravého bydlení sportovního vyžití.

I tento projekt je však nereálný. Praha je významným průmyslovým a obchodním centrem a striktní oddělení průmyslu od kultury je záležitostí utopistickou (Hrůza, 1965).

1.9 Urbanistické realizace 20. století

Při sledování vztahu urbanistických teorií a konkrétní praxe výstavby měst mají zvláštní význam projekty nových měst a sídlišť. Jsou vázány konkrétními vlastnostmi staveniště, klimatu, utvářením terénu, žádoucím počtem obyvatel a dalšími podmínkami a požadavky. Přesto však je možno při jejich řešení daleko výrazněji a důsledněji uplatnit určité

urbanistické představy, než je tomu u přestavby existujících měst, v nich je třeba brát ohled na jejich historicky vzniklou strukturu.

Řada urbanistických teorií byla vyjádřena jako projekt konkrétního města, nebo byla alespoň takovýmto projektem ovlivněna. Je velmi těžké vést přesnou dělící čáru mezi teoretickými urbanistickými koncepcemi a konkrétními projekty nových měst. Pojem „nové město“ můžeme použít pro označení nových, plánovitě založených měst 20. století (Hrůza, 1965).

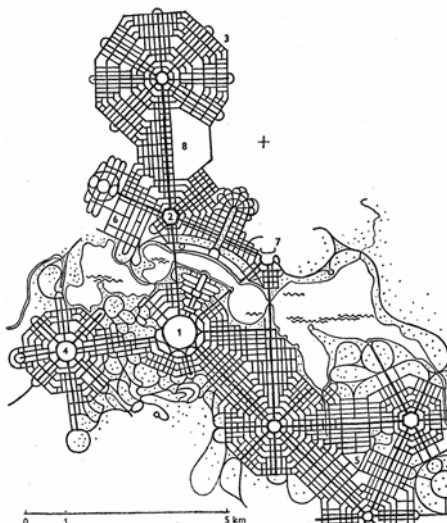
1.9.1 Canberra

První velkou urbanistickou soutěží 20. století na řešení celého města vypsal v roce 1911 australská vláda. Úkolem bylo navrhnout u jihovýchodního cípu Austrálie v hornaté krajině mezi Sydney a Melbourne nové hlavní město Canberru. Do soutěže bylo předloženo celkem 137 projektů. Za vítězný byl vybrán návrh Waltera Burley Griffina z Chicaga.

Vítězný návrh se stal základem výstavby, prošel však řadou složitých změn. Již v roce 1912 byla Canberra vyhlášena hlavním městem. V roce 1927, kdy měla zhruba 7 tisíc obyvatel se do ní začínají přemísťovat z Melbourne vládní úřady.

Zajímavým rysem, který se objevuje v soutěžních návrzích je využití zajímavého terénu a uplatnění jednotlivých návrší v kompozici města a při situování dominant. S tímto záměrem pracuje i autor vítězného návrhu, kdy záměrně využívá terénního útvaru a vodní plochy. Centrem celé kompozice je návrší s kapítolem.

V návrhu W. B. Griffina má také zeleň své místo. Autor situuje zelené plochy převážně do klidových obytných a reprezentativních čtvrtí. Průmyslová oblast je situována do severní části města. V této zóně se zeleň v návrhu prakticky nevyskytuje. Jižněji položená univerzita a městské centrum jsou poblíž vodní hladiny, která je lemovaná pásem zeleně. Pásky zeleně se také vyskytují v jižní části města, kde je navržena polozemědělská a obytná čtvrť. Obytná čtvrť je s vládni spojena koridorem ulic, které doprovázejí výrazné plochy parků.

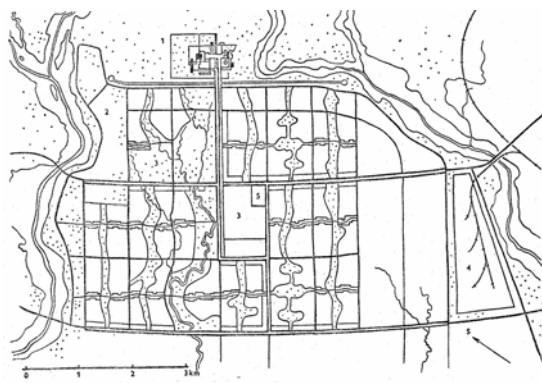
Obr. 19 W.B. Griffin - Canberra

Soutěž na řešení Canberry je charakteristická pro dlouhodobou setrvačnost klasických urbanistických kompozic ještě na počátku 20. století. To platí i o vítězném Griffinově návrhu, kterému však nelze upřít, že dává zajímavý základ budoucího města (Hrůza, 1965).

1.9.2 Chandigarh

Ve 20. století vzniklo v Indii mnoho nových měst, přičemž nejvýznamnější je administrativní centrum Chanigarh. První návrhy vznikly v roce 1945 –1950, ale pak se práce ujala nová autorská skupina, která konzultovala i s Le Corbusierem. Nové město je zasazeno do volně zvlněné krajiny na předhůří Himalájí.

Město bylo projektováno pro 500 000 obyvatel na šachovnicové struktuře půdorysu se společným centrem uprostřed a vládním kapitolem na severovýchodním okraji. Ve městě se počítá jak s administrativou, tak s průmyslem. Obytné území města je pravidelnou uliční sítí děleno na obdélné obytné útvary pro přibližně 15 tisíc obyvatel, členěné dále na menší okrsky zelenými pásy a příčnou obchodní ulicí. Uvnitř jednotlivých polí je pak území obytných útvarů uspořádáno volně a zejména zeleň je prostupuje v nepravidelných obrysových liniích.

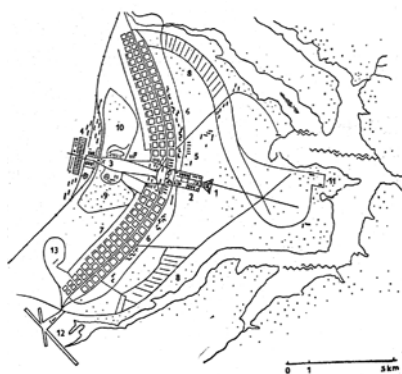
Obr. 20 Le Corbusier a spol. - Chandigarh

Zeleň v řešení tohoto urbanizačního návrhu hraje významnou roli. Celková koncepce města je jednoduché a přesvědčivé, ozývají se však kritiky, které upozorňují na nedostatečné přizpůsobení řešení místním přírodním a zejména klimatickým podmínkám (Hrůza, 1965).

1.9.3 Brasilia

Nové hlavní město nejlidnatější země Jižní Ameriky Brazílie, vyvolává řadu polemik. Město Brasilia je zbudované ve vnitrozemí ve výši 1000 metrů nad mořem, mnoho set kilometrů od existujících velkých brazilských měst, která jsou převážně na mořském pobřeží. Nejčastěji se diskutuje o právě o účelnosti založení nového hlavního města a zda je správné omezit funkci pouze na správní centrum.

Dne 19. září 1956 byla vypsána soutěž s lhůtou tři měsíců. Z 26 návrhů vyhrál projekt Lucia Costy. Jeho návrh vychází ze dvou os, které se protínají v pravém úhlu. Tato základní forma pak byla přizpůsobena utváření terénu, přirozenému toku vod a nejvhodnější orientaci zakřivení jedné z os tak, aby byl ovládnut rovnostranný trojúhelník území, určeného pro město. Oproti ostatním oceněným návrhům, pracuje Costa se zakomponováním zeleně do půdorysu města minimálně. V podstatě s účelným zapojením zeleného porostu nepracuje vůbec.

Obr. 21 L. Costa – Brasilia

Costovo řešení je podstatě značně tradiční uzavřená koncepce. Porota vytkla projektu nedořešený vztah města s břehem jezera a naopak ocenila jednoduchý a přesvědčivý půdorys, v němž zas kritici shledávají nemožnost jeho budoucího růstu (Hrůza, 1965).

2 TYPOLOGIE MĚSTSKÉ ZELENĚ

Smyslem typologie zeleně jednak krajinné, jednak sídlištní je upřesnit funkční využití ploch zeleně pro to, aby mohl být správně stanoven pěstební cíl vegetačních prvků. Jako městská zeleň (vegetační prvky sídla) jsou označeny základní plochy, sloužící jako náhrada za nenávratně ztracené původní přírodní prostředí a jako zázemí pro odpočinek a rekreační aktivity. Rozvoj těchto ploch je závislý na stanovení pěstebního, případě kompozičního cíle městským zahradníkem. Plochy zeleně sídla se mohou vyskytovat i v extenzivně urbanizovaném území a ve volné krajině. Jedná se např. o hřbitov mezi obcemi či zámecký park v extravilánu obce.

Pro hodnocení habitatu se rozlišují následující funkční typy, které jsou odlišné svými nároky na druhovou skladbu a prostorové uspořádání vegetace.

2.1 Parky

Jde o převážně o objekty zahradního umění s výhradně parkovou funkcí. Základní plochy jsou souvisle sadovnický a architektonicky upravené, mají větší výměru. Jejich hlavní funkcí je harmonizace biologických a urbanistických prvků městského prostoru. Skladba vegetačních prvků, dosahovaná intenzita péče, možnost rozvinutí programového řešení a kompozice činí z tohoto funkčního typu nejvýznamnější kompoziční celek krajinářské architektury.

Plochy parků představují soubory vegetačních prvků, které jsou součástí urbanistické koncepce města a jeho krajinného obrazu, součástí urbanistické koncepce města a jeho krajinného obrazu, památkou zahradního umění či plochami pro každodenní rekreaci obyvatel.

Parky jsou většinou veřejně přístupné. Vyjadřovací forma bývá různá. Ve 30. letech 20. století se K. Teige vyjadřuje: „Park je umělou krajinou a architektizovanou přírodou; poměr architekturního a přírodního faktoru je proměnlivý. Italská renesanční zahrada je

výslednicí rovnováhy přírody a architektury...ve francouzském parku dominuje architektura: vegetace i voda je plně podrobena architektonickému plánu, příroda je negována a nahrazena kamennou, vodní i vegetální architekturou a sochou. V anglickém parku se architektura neguje jakožto architektura, mění se v krajinnou kompozici a ustupuje pravdivé přírodě“. Z dnešního pohledu ekologizace a tvorby životního prostředí je podle L. Žáka nejmodernější a nejlépe vyhovující psychologii moderního člověka právě anglický typ (Otruba, 2002).

Parky jsou často vázány na vodní toky, které vnášejí do urbanizovaného prostředí pomalý rytmus plynutí vody, ročních období; vážou na sebe klidové funkce rekreace a sportovní aktivity.

Parkové plochy v městských aglomeracích lze dále dělit podle své specifické funkce. Ivar Otruba je v knize Zahradní architektura dále dělí na:

- Parky
- Botanické (zoologické) zahrady
- Historické zahrady a parky
- Lázeňské parky
- Sady
- Hřbitovy (Otruba, 2002).

Ekonomické členění městské zeleně se v převážné většině týká parků, jakožto objektů většího rozsahu a vyšších finančních nákladů. Parky jsou zařazovány do jednotlivých kategorií, které charakterizují náročnost při jejím zřizování a intenzitu provozu a údržby. Vzhledem k tomu, že dnešní městské zelené plochy často ustupují komerčním plánům zahraničních investorů, dostává tato kategorizace další rozměr. Parky, které jsou zařazeny do elitnějších kategorií, mají různými vyhláškami zajištěnu i lepší ekologickou ochranu.

2.2 Parkově upravené plochy

Parkově upravené plochy nedosahují rozlohy parku, ale jsou upraveny ve vyšší intenzitní třídě. Tyto objekty jsou ztvárněné dle estetických a biologických zásad nepřesahující rozlohu 0,5 ha. Jedná se o květinové záhony, stříhané trávníky, dětské koutky, zeleň u objektů občanské vybavenosti, u administrativních budov, hotelů, v prolukách apod.. Převažuje dekorativní funkce.

Parkově upravené plochy na veřejných prostranstvích mívají charakter plochy zcela přehledné, rytmizované dokonce s převahou zeleně. Bývají řešeny jako zčásti jako park, zčásti jako volné prostranství. Tyto prostory mají způsobit zastavení popřípadě přeměrování toku chodců, upoutání, prostředím, či zastavení pro odpočinek (Otruba, 2002).

2.3 Nábřeží

Plochy vegetace podél vodních toků ve městě s upraveným nábřežím. Jde o velmi důležitá a citlivá území, jejichž organizace a kvalita má mnohostranné dopady na širší území a je vnímána jako reprezentativní prvek pro prostředí celého města. Dominantním prvkem je kontakt řeky s doprovodnými porosty. Je-li nábřeží součástí historického městského jádra nebo městského centra je zájem na utváření jeho podstatné části ve formě otevřeného prostoru, který je rozvíjen do okolního prostředí. Vytváření ploch městské zeleně podél řek v centrálních částech měst není vzhledem k funkční exponovanosti těchto zón samozřejmostí.

Plochy bývají doplněny vycházkovými trasami, promenádou, dětskými hřišti, městským mobiliárem apod.

2.4 Stromořadí, aleje

Funkční typ zahrnuje uliční stromořadí v intravilánu města, které se dále člení a specifikují dle velikosti, tvaru koruny a charakteru stálozelenosti a dále na silniční stromořadí v extravilánu i historická stromořadí s kompozičním významem bez ohledu na dřevinnou skladbu. Dřeviny nejsou uspořádány v porostech a nejsou vyvinuta další patra ve vertikální struktuře prvků.

Aleje a uliční stromořadí zpravidla dělíme do tří skupin. Do první spadají městotvorné vegetační prvky, které dotváří základní zelené osy v urbanistické struktuře města a charakter hlavních tříd. Druhou skupinu tvoří vedlejší vegetační prvky, které vytváří atmosféru ulic. Poslední skupina zahrnuje stromořadí, která mají charakter interakčních prvků a jsou často formována jinou funkcí

2.5 Městská zeleň s rekreační funkcí

Plochy rekreační zeleně zahrnují zejména rekreační areály, koupaliště, intenzivně provozované pláže, kempinky, stálé stanové tábory. Převažují na nich vegetační prvky a stavební objekty nepřekračují 25 % rozlohy plochy. Součástí plochy je zpravidla vybavenost: občerstvení stánky, příp. hostinec nebo drobná komerce.

2.6 Ochranná zeleň

Izolační ochrannou zelení se rozumí vegetace a pro ní vymezená plocha, která má hlavní funkci ve vytvoření psychologické a hygienické bariéry mezi zdrojem jako jsou rušené provozy a zařízení a objekty hygienické ochrany. Vegetace svými vlastnostmi má být schopna snížit, omezit nebo úplně eliminovat negativní vlivy z činnosti na okolní území. Ochranná zeleň se nachází zejména podél komunikací, vodotečí, a již zmíněných výrobních zařízení. Dále se jedná o vegetaci snižující větrnou erozi pomocí větrolamů, vsakovací pásy, zeleň která slouží k zakončení dálkových pohledů a prvky územního systému ekologické stability. Výsledný efekt izolační zeleně závisí na plošném rozsahu a

odpovídající skladbě. Sortiment dřevin a způsob její výsadby musí odpovídat hlavní funkci plochy.

2.7 Ostatní městská zeleň

Do tohoto funkčního typu je zařazena izolační a ochranná zeleň, nejruznější opuštěné a nevyužívané plochy a dále funkční typy, které se v řešeném území vyskytují pouze ve fragmentech. Plochy jsou zpravidla volně přístupné a neudržované.

Vzhledem ke kategorizaci městské zeleně existuje mnoho hledisek, dle kterých lze vegetaci dělit. Výše uvedené třídění je jedním z možností.

3 ÚLOHA ZELENĚ V MĚSTSKÝCH AGLOMERACÍCH

Zeleň plní v městských zástavbách mnoho významných funkcí. Jednou z těch prvořadých je její funkce biologická. Rostlinstvo přeměňuje kysličník uhličitý a vodu pomocí sluneční energie na kyslík, který je samozřejmou součástí života. Zeleň rovněž produkuje biologicky účinné látky, které mohou tlumit výskyt škodlivých bakterií, hub a prvoků(9). Listnaté stromy zachycují prach, který posléze smyje déšť, jehličnany zase vylučují do vzduchu látky zvané silice, které mají dezinfekční účinky. Tato skutečnost byla v minulosti využívána například tím, že se v blízkosti lesa stavěly nemocnice. Zeleň také snižuje množství prашných a plyných imisí a hladinu hluku v okolním prostředí. Ionizování pozitivně ovlivňuje fyzikální stav ovzduší a tím i stav lidského organismu. Stromy v městském prostředí zvlhčují ovzduší a v létě snižují teplotu až o několik stupňů. V tomto směru jsou na tom nejkritičtější panelová sídliště, která se při vyšších letních teplotách přehřívají. Stromy a zeleň obecně je v podstatě účinnou a relativně levnou klimatizací města.

Zeleň v městském prostředí však plní další významné funkce, které nejsou tak na první pohled tak zjevné a s jejich výzkumem se začalo mnohem později. V 60. letech 20. století se ukázalo, že moderní architektonická a urbanistická řešení vedou k řadě problémů v oblasti duševního zdraví i chování člověka. Na základě této zkušenosti začali vědci zkoumat psychologický a sociologický kontext působení či absence zeleně na lidský organismus či celé společenství. Vzhledem k tomu, že člověk žil 99% času své existence v přírodě, vybudoval si vůči tomuto svému přirozenému prostředí instinkty. Změny v sociálním chování skupin i jednotlivců, při absenci vegetace zkoumají mnozí sociologové. Psychologové se zabývají významem zeleně pro náš vnitřní svět.

Environmentální psychologie začala zabývat otázkou, jak uspořádání životního prostředí působí na chování člověka. Jak uvádí politický denník(9) následné výzkumy potvrdily zkušenost, že zeleň v městských ulicích se výrazně na duševní výkonnosti, duševním i tělesném zdraví lidí a rovněž v nemalé míře ovlivňuje sociální chování obyvatel.

Psychologický význam zeleně je v uklidňujícím dojmu, který působí na nervovou soustavu. K psychologickému významu přímo přistupují estetické dojmy, které jsou

podtrženy tvarem stromů, jejich skladebnou kompozicí barvou skupin, průhledy do krajiny a podobně.⁵ Zeleň v neposlední řadě dotváří charakter místa a spoluvytváří atmosféru.

3.1 Psychologický kontext

Na duševní pohodu a fyzické zdraví městských obyvatel působí mnoho vlivů, které mohou mít buď pozitivní nebo negativní účinek. Přítomnost či absence přírodních prvků je jedním z nich. Zeleň je naším přirozeným prostředím a tato barva na nás působí uklidňujícím dojmem.

Úlohu vegetace na chování člověka, jeho pocit pohody, výkonnosti a duševního zdraví, se od 60. let 20. století zabývá environmentální psychologie(9).

Proč má zeleň tak důležitý vliv na lidské chování? Je to například strukturování prostoru a definování jeho charakteru. Dostí důležité je vlastní vizuální působení zeleně. Nejedná se přirozeně jen o účinek zelené barvy, ale spíše o určité vizuální charakteristiky přírodního prostředí, které napomáhají tomu, že při pohledu do přírodního prostředí dochází k regeneraci mentálních sil.

Autoři Kaplan a Kaplan (1989), kteří hledali, jaké vizuální vlastnosti by mělo mít rekreativní prostředí, určili tyto prvky: fascinace (přirozená přitažlivost a atraktivnost), komplexita (skládá se z množství rozmanitých prvků), koherence (skládá se z prvků, které k sobě patří) a pokračování (umožňuje představu prostoru a jeho pokračování). Přírodní prostředí takové vlastnosti ideálně splňuje.

Psychologové rovněž soudí, že stromy a vegetace vyvolávají u člověka vrozené pozitivní reakce, protože lidský druh většinu doby své existence žil obklopen přírodním prostředím, chybějící vegetace byla většinou spojena s přírodními pohromami či neúrodou a hladem. Tyto vrozené a automaticky probíhající reakce mohou dosti výrazně ovlivňovat náš subjektivní pocit spokojenosti a psychickou výkonnost. Zkušenost lidského druhu také ovlivňuje naši reakci na husté stromoví, v kterém se cítíme bezpečně. V primitivních

společnostech člověk nacházel v koruně stromu bezpečí při napadení divokými zvířaty, hustý les umožňoval zase úkryt při útoku nepřáteli. Přestože člověk žije již dosti dlouho v městech, která jej chrání před hrozbami předindustriální éry, svých evolucí vytvořených reakcí se nemůže zbavit a přírodní zeleň nutně potřebuje ke svému životu(9).

Pozitivní vliv zelně byt' jen při pohledu z okna, zkoumali vědci v 80. letech. Výzkumy byly prováděny na osobách, jejichž pohyb a každodenní běžné činnosti byly na určitou dobu omezeny a jejich jediný kontakt s venkovním prostředím zabezpečoval pohled z okna. Nejlepším příkladem jsou výzkumy prováděné ve věznicích či nemocnicích. Většina výzkumů dokázala, že existuje podstatný rozdíl mezi tím, zda se z okna díváme na přírodní prvky nebo jen do zdi či do dvora bez jakékoli zeleně. Například vyšlo najevo, že vězni, kteří měli výhled do přírody, byli méně agresivní a zdravější. Rovněž se ukázalo, že výhled do zeleně urychluje zotavení ze stresových situací, snižuje bolesti a urychluje zotavení pacientů po operaci.

Řada výzkumů z nedávné doby ukazuje, že častý vizuální kontakt s přírodním prostředím pozitivně ovlivňuje kapacitu naší pozornosti, od které se odvíjí mnoho dalších schopností a činností počínaje soustředěním na práci, studium a konče schopností koncentrovat se na řešení našich životních problémů.

Výzkumy amerických vědců ukázaly, že dívky měly výhled z okna do zeleně, dosahovaly vyššího skóre v testu sebedisciplíny. Sebedisciplína je založena na schopnosti koncentrace (záměrné dlouhodobé soustředění na vykonávání úkolu; umožňuje vykonat úkol rychleji), útlumu impulsivního chování (omezení unáhlených závěrů, útlum bezohledného chování) a schopnosti oddálení okamžitého požitku (oddálení okamžité odměny ve prospěch pozdější odměny, která může být větší; umožňuje orientaci na dlouhodobé cíle). Ukázalo se, že dívky (u chlapců nebyl pozorován žádný významný rozdíl), které žily v zelenějším prostředí, dosáhly v uvedených testech lepších výsledků než dívky, které bydlely v domech obklopených menším množstvím přírodních prvků. Rozdíl mezi chlapci a dívkami se vysvětluje tím, že herní teritorium chlapců je větší než dívek a proto jsou chlapci méně ovlivňováni uspořádáním okolí v bezprostřední vzdálenosti domu.

Existují i další důkazy o vlivu zeleně na pozornostní kapacitu. Tennessen a Cimprich (1995) zjistili, že středoškolští studenti bydlící v koleji v pokoji s výhledem do přírodního prostředí měli lepší pozornostní kapacitu než ti, kteří měli výhled do zastavěného prostoru. Lidé, kteří strávili dovolenou putováním v divoké přírodě, měli větší kapacitu soustředěné pozornosti než ti, kteří trávili dovolenou ve městech (Harting, Mang a Evans, 1999).

Dlouhodobá šetření, která prováděl švédský výzkumný tým v mateřských školkách, kde si děti hráli venku za každého počasí, ukázala, že tyto děti - kromě lepšího fyzického stavu a větší odolnosti proti různým onemocněním - disponovaly rovněž větší mírou koncentrace pozornosti než jejich vrstevníci z běžných mateřských školek (Dahlgren a Szczepanski, 1998). Ukazuje se rovněž, že je možné zlepšit stav, že je možné zlepšit stav hyperaktivních dětí tím, že se prodlouží doba, kterou děti stráví venku v přírodním prostředí (Taylor, Kuo a Sullivan, 2001).

Výzkum, který byl prováděn na chicagském sídlišti ukázal (Kuo, 2001), že lidé žijící v domech obklopených vegetací dosahovali v testech pozornosti vyššího výkonu než obyvatelé z domů s nezelenými plochami. Rovněž tak další část výzkumu, která zjišťovala životní cíle a schopnost řešit životní problémy dokumentovala, že lidé z domů obklopených vegetací disponují větší "životní energií" - mají lepší schopnost řešit životní problémy než lidé z domů, v jejichž okolí se zeleň vůbec nevyskytuje. Ti jsou - vzhledem k nedostatku kontaktu s přírodním prostředím - více mentálně unaveni.

Z výše uvedených řádků je jednoznačně patrné, že zeleň je pro nás důležitá z nejen hlediska čistoty a kvality našeho nejbližšího okolí, ale pomáhá i k naší vnitřní stabilitě, psychické pohodě, pocitu bezpečí a dodává správné impulsy pro kreativní činnosti. Zeleň je také indikátorem biologického cyklu v přírodě. Mnohdy listnaté stromy podnítí naši dobrou náladu při pohledu na pučící jarní lístky, na podzim zas nezapřeme fascinaci neuvěřitelnými barvami

3.2 Sociologický kontext

Chování lidí v souvislosti s vlivem městské zeleně či absencí této složky studují vědci až od 2. poloviny 20. století. Vědci používají mnoho výzkumných metod. Analyzují zdravotní údaje, policejní hlášení, používají metodu přímých rozhovorů, dotazníkových šetření až po různé počítačové simulace. Dochází k velmi zajímavým výsledkům, které jen prohlubují potřebu věnovat městské zeleni zvláštní pozornost.

Vlivem městské zeleně na individuální a skupinové chování obyvatel se v nedávné době zabývali vědci z Human-Environment Research Laboratory z university v Illinois (F. Kuo, W. Sullivan) v USA. Výzkumníci se soustředili na šetření v jednom Chicagském sídlišti, kde je 28 totožných domů sociálního bydlení. Část domů je však zasazena do zeleného prostředí, ve druhé části byla tato zezeň z úsporných důvodů odstraněna a nahrazena betonem a asfaltem. Lidé obývající tyto domy neměli možnost si byt ve kterém chtějí bydlet vybrat a sociální skladba obyvatel je poměrně homogení. Tyto podmínky umožnily objektivně zkoumat rozdíly ve společenském chování vyvolané existencí či absencí stromů a zeleně v blízkosti bydliště.

Výzkumy prokázaly, že lidé obklopeni zelení ve svém nejbližším okolí, tráví daleko více času ve venkovním prostředí. Tento fakt má vliv na další sociální vazby a lepší sousedské vztahy. Lidé v této komunitě mají silnější pocit společenství a cítí se bezpečněji. V zeleném prostředí se méně projevovalo asociální chování jako fyzické násilí a kriminalita. Obyvatelé domů obklopených vegetací využívali konstruktivnější a méně násilné způsoby řešení konfliktů se svým nejbližším okolí. Lidé také jednoznačně preferovali počítačové simulace jejich domu, které bylo obklopeno zelení.

Výzkum dále prokázal, že existence zeleně v okolním prostředí hraje roli při vývoji dítěte. Před oběma sektory (se zelení, bez zeleně) si děti hrály nejrůznější hry, avšak děti obklopené zelení, vymýšlely hry kreativnější a byly ve větším kontaktu s dospělými, kteří také trávili svůj volný čas venku. Děti s prostředí bez zeleně více hrály hry s přesně danými pravidly. Další výzkum prokázal, že se snižuje počet konfliktů mezi dětmi na dětských hřištích, pokud se pohybují v prostředí obklopeném zelení. Pozitivní úloha

přírodního prostředí je velmi důležitá, neboť psychologové soudí, že kreativní hry a komunikace s dospělými jsou důležité faktory pro optimální kognitivní a sociální vývoj dítěte. Shrnutí, celý výzkum přesvědčivě ukázal, že prostředí, kde chybí jakékoliv přírodní prvky, vyvolává negativní změny v chování lidí

Výzkum dokázal, že absence přírodního prostředí vede ke zhoršení sociální komunikace, poklesu kreativity i k patologickým formám chování, které se projevují zvýšenou agresivitou vedoucí k nárůstu kriminality. Nižší míru kriminality a asociálního chování v okolí domů se zelení můžeme vysvětlit několika způsoby. Mezi architekty je shoda v tom, že zeleň přirozeným způsobem strukturuje prostor. Zatímco s velkým, otevřeným a nestrukturovaným prostorem se těžko můžeme ztotožnit, strukturovaný prostor se podílí na vytváření osobního prostoru a teritoria určité komunity. Přírodní prvky tak vytvářejí prostor, s kterým se obyvatelé mohou ztotožnit jako se svým domovem. O tento prostor se starají a chrání jej. Zabraňují tak aktivním způsobem asociálnímu chování. Prostor, který je ohraničený, rovněž vysílá signál, že někomu patří, kdo jej bude při narušení pravděpodobně bránit. Upravená městská zeleň modifikuje asociální chování ještě dalším způsobem - vzbuzuje dojem prosperity a pořádku. Profesorka Kuo přímo říká: "Bez vegetace se lidé stávají úplně jinými bytostmi(10).

4 ZELENĚ DNEŠNÍCH MĚST

I na počátku 21. století probíhá proces urbanizace, tedy stavu, kdy se stále více lidí přesouvá z venkova do měst, což představuje problém především pro méně vyspělé země. V Evropě a Severní Americe se pohybuje počet obyvatel země žijících ve městech kolem 70 procent. Vývoj měst dospěl celosvětově do stadia, kdy vlivem technické, spotřební, dopravní a v řadě zemí, zejména rozvojových, i populačním problémům, dochází k environmentální a urbanistické nadměrné zátěži značných částí městského veřejného prostoru, přinášejícímu i mnoho problematických sociálních, psychologických a v neposlední řadě ekonomických problémů.

Kvalita života lidí v konkrétní lokalitě je významnou měrou závislá na stavu jejího prostředí. Naprostá většina hospodářských a technických věcí se odehrává v sídlech, urbanizovaném prostředí. Lidé přesunují těžiště svého života do uzavřených funkčních enkláv postrádajících návaznost na své okolí. Hodnota tohoto okolí, a městského prostředí všeobecně, ztrácí z pohledů lidí, kteří jej užívají, původní význam.

Funkční model využívání veřejného prostoru města se během historie neustále mění. Navzdory odlišnostem lze však definovat tři základní funkce, kterým město sloužilo vždy. Je to místo shromažďování, obchodu a dopravy. Prudký vývoj průmyslových zemí však zásadně změnil povahu těchto základních funkcí (Gehl, Gemzoe, 2002).

Současné trendy přinášející zhoršování kvality městského prostředí se chápou jako přirozená daň za stupňování produkce a spotřeby. Přes všechny zátěžové faktory se však zdá, že město se svými specifiky může nabídnout hodnoty, které zajistí fungování městských systémů i do budoucnosti (Macháček 2002).

4.1 Otevřený prostor

Vedle zastavěné plochy patří k významné složce města „otevřený prostor“, jenž zahrnuje plochy veřejné zeleně, areály rekreace a sportu i původní ekosystémy, kterým se přisuzuje značný význam. Otevřený prostor má značný vliv na charakter a kvalitu městského prostředí. V České Republice jsou součástí urbanistické praxe Územní systémy

ekologické stability (ÚSES), které jak vyplývá z názvu, jsou primárně spojovány s ekologickými záměry. Definice otevřeného prostoru není vždy jednoznačná, všeobecně však pod tento pojem spadají lokality:

- území bez běžné zástavby nebo kde její podíl je v širším měřítku bezvýznamný (restaurace či altán v parku, rozptýlené historicky cenné objekty atd.)
- území veřejně přístupná bez ohledu na vlastnické poměry (omezení v tomto ohledu mohou vyplývat pouze z technických důvodů)
- území, které poskytuje možnosti pro výskyt zeleně a jejíž funkce jsou značně rozmanité (ekologické, rekreační, estetické)
- území, které je součástí urbanistické prostorové struktury, vyskytuje se buďto přímo v intravilánu obce, nebo na něj funkčně navazuje

V některých městských aglomeracích se ponechávají ostrůvky původní fauny a flóry. Tyto přežívající ostrůvky však narážejí na specifické problémy městského prostředí. V záplavě městské zástavby se těmto lokalitám, které jsou odtrženy od přirozeného ekosystému, dlouhodobě nedaří. Městská zeleň se postupně dostává do úplné závislosti na pravidelné a systematické péči.

Výskyt otevřených prostor v okrajových či méně exponovaných částech měst je obvyklý. Podstatná je však kvalita a návaznost na okolní území. Tyto prostory pak mohou mít i funkci určitého dělicího pásma či „filtru“. Jedná se například o přístup do historických částí či do jádra města. Volný prostor však může mít i své disfunkční faktory. Vnímá-li se otevřený prostor jako nadměrný z hlediska mobility, usnadnění kontaktů lokalizovaných subjektů přiměřeného využití městského území či koheze lokality. V takovýchto případech je pak diskuse o rozloze těchto ploch na místě.

Problém proporcí otevřeného prostoru a zeleně patří mezi stěžejní součásti urbanistických koncepcí a má své místo ve všech významnějších teoretických dílech týkajících se uspořádání a organizace měst. V různých obdobích se objevovaly i přístupy, které tuto

složku zdůrazňovaly nadměrně. Právě již výše zmíněná teorie zahradního města byla po vlně nadšení kritizována pro neuspokojivou funkčnost rozsáhlého otevřeného prostoru.

Předmětem určité skepse ze strany některých urbanistů se stalo i postavení otevřených prostor v organických koncepcích rozvoje měst. K. Lynch poukazuje na to, že města jsou složité přirozené fenomény, vyvíjející se podle vnitřních a vnějších vztahů a zákonitostí, s množstvím subjektů a čase se měnících zájmů. Stanovit metodu generalizace vývoje se jeví jako nereálné. Avšak poznávání vztahů určujících vývoj konkrétního města a využití těchto poznatků k jeho systematickému ovlivňování a prosazování by mělo fungovat ke kvalitnímu rozvoji měst. Ve smyslu těchto předpokladů se přistupuje k problematice otevřených prostor (Macháček 2002).

4.2 Péče o zeleň

Městská zeleň je nedílnou součástí koloritu měst. Přes všechny deklarované pozitivní vlivy zeleně v městských ulicích, se situace zelených porostů v jednotlivých oblastech liší. Zatímco v některých světových metropolích je promyšlený "zelený" design naprosto suverénní součástí dokreslující atmosféru města, v České Republice zelený porost často naráží na různé problémy. Jakoby zeleň byla něco, co překáží rozvoji silničních a uličních tras, v městských ulicích narušuje inženýrské sítě, trhá chodníky, zbytečně stíní, ohrožuje a vůbec, vyžaduje péči a investice na úkor jiných, potřebnějších záležitostí.

O zeleň ve městech je potřeba se systematicky starat. Svou specifickou údržbu vyžadují všechny druhy vegetace. Travníky jsou mechanizovaně kosené 6 - 8x ročně a z těchto předpokladů vyplývají požadavky na kosené plochy. Všechny druhy mechanických překážek pak údržbu travnatých ploch znesnadňují.

Dalším základním prvkem péče o zelené plochy je ošetřování výsadeb okrasných dřevin. V první řadě je potřeba racionalizovat údržbu těchto dřevin. Například v hlavním městě je finanční náklad na jeden vzrostlý strom 300 – 1200 korun. Finální cenu ovlivňuje frekventovanost lokality a stupeň údržby. Z těchto důvodů je obecně prosazováno pěstování dřevin v ucelených skupinách, což usnadňuje kultivační zásahy.

Rozmístění porostů dřevin, jejich hmotovým působením se vytváří sadovnická nebo architektonická kompozice. Rozvržení a vzájemný poměr travnatých a dřevinami osázených ploch určují nejen prostorovou a hmotovou účinnost kompozice, ale také poměry světla a stínu. Dobře založená úprava by měla být vždy dostatečně účinná, nemůže být zpravidla ihned plně funkční, jelikož dřeviny se do své optimální velikosti vyvíjejí mnoho let. Proměnlivost sadovnické kompozice souvisí nejen s ročními cykly, ale také s rozdílnou životností jednotlivých druhů. Proto se na formování dynamické sadovnické kompozice podílejí nejen projektant a jeho realizace, ale v podstatné míře i údržba. Kvalitní, odborná, systematická, a koncepční údržba by měla zajistit trvalou funkci zelených ploch (Štencl, Souček, Šonský, 1983).

ZÁVĚR

Během 20. století vzniklo mnoho urbanistických teorií, které více či méně zahrnují koncept výsadby zeleně ve městech. V některých projektech hraje zeď primární roli, v jiných podporuje klidovou zónu obytných čtvrtí či má jiné konkrétní určení. Přístup k městské zeleni se od počátku 20. století do dnešních dnů jistě posunul ku předu. Vědecké výzkumy tyto pozitivní tendence jen podporují. Svoji významnou roli hraje i fakt, že lidé už více nemohli ignorovat zdevastované životní prostředí. A tak znovuvrácení zeleně do měst začalo být aktuální. Je zcela zřejmé, že investice do zeleně se městům vyplatí.

Postoj k ekologickým otázkám se i v naší zemi v posledních patnácti letech výrazně posunul k lepšímu. Bylo napraveno mnoho ekologických katastrof let předchozích. Dobré životní prostředí vzniká i v průmyslových městech, které dříve patřily k nejznečištěnějším jako je Ústí nad Labem či Ostrava. Snížily se emise škodlivých látek ve vzduchu, které byly v některých průmyslových lokalitách neúnosné, úspěšně se revitalizuje zničená příroda na severu Čech a Moravy, zlepšila se čistota říčních toků a kapr z Labe již není sci-fi představou zapálených ekologů. Tyto všechny faktory samozřejmě ovlivnily kvalitu života ve městech.

Ekologie přírody i městského prostředí se v naší zemi řeší. Již není možné pokácet vzrostlý strom či zbourat významnou stavbu aniž by proti tomu někdo neprotestoval. Momentální stav samozřejmě není ideální, ale lidem, kteří mají pochopení jen pro komerční zisky, se situace ztěžuje. A to by měla být výzva pro budoucí přestavby měst. Není jistě na místě protestovat u každého pokáceného stromu, ale racionálně a koncepčně řešit dané otázky. Brát v úvahu, že vedle finančních parametrů existují i ty méně materiální, avšak které mají svou nevyčíslitelnou hodnotu a představují příjemné a zdravé životní prostředí. Vzhledem k novým technickým možnostem, které se snaží být šetrné k přírodě, by perspektiva budoucích měst mohla mít pozitivní vývoj.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- 1) FUCHS, Bohuslav. *Nové zónování*. 1. vyd., Praha: Academia, 1967. 99 s.
- 2) GEHL, Jan; GEMZOE, Lars. *Nové městské prostory*. 1. vyd, Šlapanice: ERA, 2002. 26 s. ISBN80-86517-09-8
- 3) HRŮZA, Jiří. *Budoucnost měst*. 1. vyd., Praha: Orbis, 1962. 316 s.
- 4) HRŮZA, Jiří. *Teorie měst*. 1.vyd., Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965. 328 s.
- 5) MACHÁČEK, Jaroslav. *Hodnocení vlivu na prostředí ve městech*. 1. vyd., Praha: IFEC, 2002. 144 s. ISBN 80-86412-14-8
- 6) OTRUBA, Ivar. *Zahradní architektura, tvorba zahrad a parků*. 1. vyd., Šlapanice: ERA group, 2002. 357 s. ISBN: 80-86517-13-6
- 7) SYROVÝ, Bohuslav. *Architektura, svědectví dob*. 3. vyd., Praha: Nakladatelství technické literatury, 1987. 455 s.
- 8) ŠTENCL, Václav; SOUČEK, Vladimír; ŠONSKÝ, Drahoslav. *Architektonické úpravy veřejných prostranství*. Praha: Nakladatelství technické literatury, 1983. 172 s.
- 9) Politický denník [on-line]. [cit. 2005-12-4] Dostupný z URL:
http://pes.internet.cz/veda/44_0_0/987717600.html
- 10) Spojená občanská sdružení [on - line]. [cit. 2005-12-4] Dostupný z URL:
<http://www.sospraha.cz/dalsi/clanky/Zdroj.htm>

SEZNAM OBRÁZKŮ

- 1) Klínové vnikání zeleně k centru města (Eberstadt-Mohring-Petersen)
- 2) P. Wolf - kombinace prstenců a klínů zeleně
- 3) Le Corbusier – Teorie o sedmi dopravních cestách
- 4) Le Corbusier – Teorie o sedmi dopravních cestách
- 5) Hénard - Prstence zeleně v nepravidelné osnově města
- 6) E. Howard – Ideál zahradního města
- 7) Severozápadní část Letchworthu
- 8) Le Corbusier – Město pro 3mil. obyvatel
- 9) Poměr zastavění zářícího města s Paříží, New Yorkem a Buenos Aires
- 10) Le Corbusier – Zářící město
- 11) Obr. 11 Le Corbusier – Tři lidská zařízení
- 12) T. Garnier – Průmyslové město pro 35 000 obyvatel
- 13) Soria y Mata – Lineární město mezi dvěma existujícími centrálními městy
- 14) N.A. Miljutin – Pásmové město Magnitogorsk
- 15) E. Saarinen – Schéma organické decentralizace města po desetiletích
- 16) E. Howard – Skupiny zahradních měst
- 17) P. Wolf – Skupina zahradních satelitních měst
- 18) Gloeden – Schéma sídelní soustavy
- 19) W.B. Griffin – Canbera
- 20) Le Corbusier a spol. – Chadigarh
- 21) L. Costa – Brasília